ФГБОУ ВО «УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ) УУНиТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Актуализировано:
на заседании кафедры
протокол №11 от «14» июня 2023 г.
Зав. кафедрой

/Х.Б. Нургалина

Согласовано:
Председатель УМК факультета

___________/ Л.Р. Сулейманова

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ДИСЦИПЛИНЫ (МОДУЛЯ)

дисциплина «СОВРЕМЕННЫЙ БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК (Ч.2)»

Часть, формируемая участниками образовательных отношений

(обязательная часть или часть, формируемая участниками образовательных отношений, факультатив)

программа бакалавриата

Направление подготовки
44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)

Направленность (профиль) подготовки
«Иностранный (английский) язык»
Направленность (профиль) подготовки
«Образование в области родного языка и литературы (Башкирский язык и литература)»

Квалификация
бакалавр

Разработчик (составитель)
доцент, к.ф.н., доцент
(должность, ученая степень, ученое звание)
/ Ласынова Н.А.

Для приема: 2021 г.

Сибай 2023 г.

Составитель/ составители: Ласынова Н.А., к.ф.н., доцент

Рабочая программа дисциплины утверждена на заседании кафедры русской, башкирской и зарубежной филологии протокол от «27» августа 2021 г. № 1.

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» _____________ 20___ г.

Заведующий кафедрой ____________________/ Нургалина Х.Б./

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» ____________ 20____ г.

Заведующий кафедрой ____________________/ ____________________/

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» ____________ 20____ г.

Заведующий кафедрой ____________________/ _____________________/

Дополнения и изменения, внесенные в рабочую программу дисциплины____
утверждены на заседании кафедры, протокол № ____ от «____» ____________ 20____ г.

Заведующий кафедрой ____________________/ _____________________/

Список документов и материалов

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций	4
2. Цель и место дисциплины в структуре образовательной программы	7
3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)	7
4. Фонд оценочных средств по дисциплине	7
4.1. Перечень компетенций и индикаторов достижения компетенций с указанием соотнесенных с ними запланированных результатов обучения по дисциплине. Описание критериев и шкал оценивания результатов обучения по дисциплине	7
4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценивания результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине.	11
5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины	31
5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины	31
5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины	31
6. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине	32

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций

По итогам освоения дисциплины обучающийся должен достичь следующих результатов обучения:

Категория (группа) компетенций	Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине
Системное и критическое мышление	ПК – 2. Способен конструировать содержание образования в предметной области в соответствии с требованиями ФГОС основного и среднего общего образования, с уровнем развития современной науки и с учетом возрастных особенностей обучающихся.	ИПК – 2.1. Знает приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.	Знать приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.
		ИПК – 2.2. Умеет критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.	Уметь критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.
		ИПК – 2.2. Владеет навыками конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.	Владеть навыками конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.

2. Цель и место дисциплины в структуре образовательной программы

Дисциплина «Современный башкирский язык (Ч.2)» относится к формируемой участниками образовательных отношений части Блока 1 учебного плана данного направления подготовки.

Дисциплина изучается на 4 курсе в 7 семестре очной формы обучения.

Цели изучения дисциплины: дать студентам систему знаний о закономерностях основного языка; формирование профессиональных знаний и навыков, профессиональной компетенции будущих бакалавров и личностных качеств, необходимых для бакалавра.

Задачами курса являются:

- изучение основных направлений развития филологической науки, в частности, овладение понятийным аппаратом, знакомство студентов с разделами лингвистики, видами лингвистического анализа,

- демонстрация возможности приложения полученных знаний на практике;

- систематизация, обобщение и углубление знаний, полученных студентами при изучении лингвистических дисциплин: основы филологии, введение в языкознание, практический курс башкирского языка, истории башкирского литературного языка, башкирской диалектологии и других, предусмотренных учебным планом.

3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)

Содержание рабочей программы представлено в Приложении № 1.

4. Фонд оценочных средств по дисциплине

4.1. Перечень компетенций и индикаторов достижения компетенций с указанием соотнесенных с ними запланированных результатов обучения по дисциплине. Описание критериев и шкал оценивания результатов обучения по дисциплине

Код и формулировка компетенции:

ПК – 2. Способен конструировать содержание образования в предметной области в соответствии с требованиями ФГОС основного и среднего общего образования, с уровнем развития современной науки и с учетом возрастных особенностей обучающихся.

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Критерии оценивания результатов обучения			
		«не удовлетворительно»	«удовлетворительно»	«хорошо»	«отлично»
ИПК – 2.1. Знает приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.	Знать приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.	Не знает приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и	Поверхностно знает приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса;	*Знает* приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и	*Отлично знает* приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса;

		технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.	теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.	технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.	теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.
ИПК – 2.2. Умеет критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.	Уметь критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.	Не умеет критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.	Демонстрирует поверхностные умения критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать	Показывает умений критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.	Показывает умений критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.

			ее выполнение.		
ИПК – 2.3. Владеет навыками конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.	Владеть навыками конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.	Не владеет навыками конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.	Демонстрирует поверхностные навыки навыками конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.	Демонстрирует хорошие навыки конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.	Демонстрирует отличные навыки конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.

4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценивания результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине.

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Оценочные средства
ИПК – 2.1. Знает приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету. ИПК – 2.2. Умеет критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение. ИПК – 2.3. Владеет навыками	Знать приоритетные направления развития образовательной системы РФ, требования примерных образовательных программ по учебному предмету; перечень и содержательные характеристики учебной документации по вопросам организации и реализации образовательного процесса; теорию и технологии учета возрастных особенностей обучающихся; программы и учебники по преподаваемому предмету.	вопросы для аудиторной работы, устный ответ, письменный ответ, эссе, контрольная работа, диалог, научная статья, участие в конференциях, зачет
	Уметь критически анализировать учебные материалы предметной области с точки зрения их научности, психолого-педагогической и методической целесообразности использования; конструировать содержание обучения по предмету в соответствии с уровнем развития научного знания и с учетом возрастных особенностей обучающихся; разрабатывать рабочую программу по предмету, курсу на основе примерных основных общеобразовательных программ и обеспечивать ее выполнение.	вопросы для аудиторной работы, устный ответ, письменный ответ, эссе, контрольная работа, диалог, научная статья, участие в конференциях, зачет
	Владеть навыками конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.	вопросы для аудиторной работы, устный ответ, письменный ответ, эссе, контрольная работа, диалог, научная статья, участие в конференциях, пробные уроки, зачет

конструирования предметного содержания и адаптации его в соответствии с особенностями целевой аудитории.		

Критериями оценивания при *модульно-рейтинговой системе* являются баллы, которые выставляются преподавателем за виды деятельности (оценочные средства) по итогам изучения модулей (разделов дисциплины), перечисленных в рейтинг-плане дисциплины (*для зачета:* текущий контроль – максимум 50 баллов; рубежный контроль – максимум 50 баллов, поощрительные баллы – максимум 10)

Шкалы оценивания:

для зачета:

зачтено – от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),

не зачтено – от 0 до 59 рейтинговых баллов).

Рейтинг-план дисциплины

Современный башкирский язык (Ч.2)

(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

Направление **Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)**

Направленность (профиль) подготовки **Иностранный (английский) язык**

Направленность (профиль) подготовки **Образование в области родного языка и литературы (Башкирский язык и литература)**

курс 4_, семестр 7

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Словосочетание				
Текущий контроль				
1. Творческая работа	2	1	1	2
2. Синтаксический разбор словосочетаний	-	5 задач	2	3
3. Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы	2	4	6	8
4. Объяснение темы	1	3	2	3
Рубежный контроль				
1. Контрольная работа №1	-	5	3	5
2. Индивидуальное задание №1	-	2	1	2
3. Тестовый контроль	-	20 заданий	1	3
Модуль 2. Синтаксис простого предложения				
Текущий контроль				
1. Творческая работа	2	1	1	2
2. Синтаксический разбор предложений	-	10 задач	2	3
3. Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы	2	2	3	4
4. Объяснение темы	1	3	2	3
Рубежный контроль				
1. Контрольная работа №2	-	5	3	5
2. Индивидуальное задание №2	-	2	1	2
3. Тестовый контроль	-	20 заданий	2	3
Модуль 3. Синтаксис сложного предложения				
Текущий контроль				
1. Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы	2	1	2	2
2. Синтаксический разбор предложений	-	10 задач	2	3
3. Творческая работа	2	2	3	4
4. Объяснение темы	1	3	2	3
Рубежный контроль				
1. Контрольная работа №3	-	5	3	5
2. Индивидуальное задание №3	-	2	1	2
3. Тестовый контроль	-	20 заданий	2	3
Поощрительные баллы			**0**	**10**
1. Подготовка научной статьи	1	5	0	5
2. Участие в конференциях	1	5	0	5
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
1. Посещение практических занятий			**0**	**–10**
Итоговый контроль				
1. Зачет	-	-	-	-
ИТОГО:			**45**	**110**

Перечень вопросов для экзамена

1. Синтаксис. Грамматиканың бер өлөшө булараҡ синтаксис. Төп синтаксик берәмектәр. Синтаксик бәйләнеш типтары.
2. Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәре.
3. Һөйләм. Төп синтаксик берәмек булараҡ һөйләм. Һөйләмдең төп билдәләре. Һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары.
4. Ябай һөйләм. Ябай һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары: ике составлы һәм бер составлы, йыйнаҡ һәм тарҡау, тулы һәм кәм һөйләмдәр.
5. Һөйләмдең баш киҫәктәре (предикатив үҙәге). Эйә менән хәбәр: уларҙың мәғәнәһе, бирелеү юлдары.
6. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре һәм уларҙың бирелеше. Аныҡлаусы. Тултырыусы. Өҫтәлмәлек.
7. Хәл. Хәлдәрҙең мәғәнәүи төрҙәре һәм уларҙың бирелеше. Хәл әйтеме
8. Һөйләмдең тиң киҫәктәре. Тиң киҫәктәрҙең үҙ-ара бәйләнеше; улар эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр.
9. Һөйләмдең айырымланған киҫәктәре. Айырымланыусы киҫәктәрҙең төп функциялары. Айырымланыуҙың төп шарттары.
10. Бер составлы һөйләмдәр. Бер составлы һөйләмдәрҙең структур-семантик төрҙәре.
11. Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр.
12. Инеш һүҙ менән инеш һүҙбәйләнеш. Инеш һөйләм. Өндәш һүҙ. Вокатив һөйләмдәр
13. Парцелляция. Һөйләмдең баш һәм эйәрсән киҫәктәренең, шулай уҡ эйәрсән һөйләмдәрҙең актуалләшеп килеүе
14. Ҡушма һөйләм. Ҡушма һөйләмдең төҙөлөшө, уның предикатив өлөштәренең үҙ-ара бәйләнеү юлдары
15. Теҙмә ҡушма һөйләмдәр. Теркәүесле һәм теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик типтары
16. Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр. Баш һөйләм менән эйәрсән һөйләм, уларҙың үҙ-ара бәйләнеү юлдары. Мәғәнәһе буйынса эйәрсән һөйләмдәрҙең төрҙәре.
17. Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар. Күп эйәрсәнле эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре.
18. Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр, уларҙың төп структур-семантик типтары.
19. Теҙемдәр, уларҙың семантик, интонацион, ритмик-мелодик һәм структур үҙенсәлектәре
20. Сит кеше телмәрен биреү юлдары. Тура телмәр. Ситләтелгән телмәр. Диалог

Критериями оценки (в баллах):
зачтено – от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),
не зачтено – от 0 до 59 рейтинговых баллов.

Планы семинарских занятий

Темы практических занятий (семинаров)

СИНТАКСИС

ТЕМА 1. ТӨП СИНТАКСИК БЕРӘМЕКТӘР. ҺҮҘБӘЙЛӘНЕШ

Грамматиканың бер өлөшө булараҡ синтаксис. Төп синтаксик берәмектәр. Синтаксик бәйләнеш типтары

Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Теҙмә һәм эйәртеүле һүҙбәйләнеш. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәре. Компоненттар араһында аныҡлау, объект һәм хәл мөнәсәбәттәре. Ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү бәйләнештәре. Һүҙбәйләнештәрҙе эйәртеүсе киҫәге ҡайһы һүҙ төркөмөнән булыуға ҡарап төркөмләү. Ябай һәм ҡушма һүҙбәйләнештәр.

ТЕМА 2. ЯБАЙ ҺӨЙЛӘМ СИНТАКСИСЫ

Төп синтаксик берәмек булараҡ һөйләм. Һөйләмдең төп билдәләре. Һөйләмдәрҙең структур -семантик типтары.

Ябай һөйләм. Ябай һөйләмдә һүҙ тәртибе. Интонация буйынса һөйләм төрҙәре. Ябай һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары. Ике составлы һөйләмдәр һәм бер составлы, йыйнаҡ һәм тарҡау, тулы һәм кәм һөйләмдәр. Һөйләмдең баш киҫәктәре (предикатив үҙәге). Эйә менән хәбәр: уларҙың мәғәнәһе, бирелеү юлдары. Бер составлы һөйләмдәрҙең структур-семантик төрҙәре. Билдәле эйәле һөйләмдәр. Билдәһеҙ эйәле һөйләмдәр. Дөйөм эйәле һөйләмдәр. Эйәһеҙ һөйләмдәр. Инфинитив-модаль һөйләмдәр. Атама һөйләмдәр.

Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре һәм уларҙың бирелеше. Аныҡлаусы. Тултырыусы, тура һәм ситләтелгән тултырыусы. Өҫтәлмәлек. Хәл. Хәлдәрҙең мәғәнәүи төрҙәре һәм уларҙың бирелеше. Хәл әйтеме.

Һөйләмдең тиң киҫәктәре. Тиң киҫәктәрҙең үҙ-ара бәйләнеше; улар эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр.

Һөйләмдең айырымланған киҫәктәре. Айырымланыу тураһында дөйөм төшөнсә. Айырымланыусы киҫәктәрҙең төп функциялары. Айырымланыуҙың төп шарттары. Аныҡлаусыларҙың, өҫтәлмәлектәрҙең, тултырыусыларҙың, хәлдәрҙең айырымланыуы. Хәл әйтеме һәм уның айырымланыуы.

Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр. Инеш һүҙ менән инеш һүҙбәйләнеш. Инеш һөйләм. Өндәш һүҙ. Вокатив һөйләмдәр.

Парцелляция. Һөйләмдең баш һәм эйәрсән киҫәктәренең, шулай уҡ эйәрсән һөйләмдәрҙең актуалләшеп килеүе.

ТЕМА 3. ҠУШМА ҺӨЙЛӘМ СИНТАКСИСЫ

Ҡушма һөйләм. Ҡушма һөйләм тураһында төшөнсә. Ҡушма һөйләмдең төҙөлөшө, уның предикатив өлөштәренең үҙ-ара бәйләнеү юлдары.

Теҙмә ҡушма һөйләмдәр. Теркәүесле һәм теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик типтары.

Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр. Баш һөйләм менән эйәрсән һөйләм, уларҙың үҙ-ара бәйләнеү юлдары. Мәғәнәһе буйынса эйәрсән һөйләмдәрҙең төрҙәре. Эйә һөйләм. Хәбәр эйәрсән һөйләм. Аныҡлаусы һөйләм. Тултырыусы һөйләм. Хәл һөйләм төрҙәре: ваҡыт һөйләм, урын һөйләм, сәбәп һөйләм, һөҙөмтә һөйләм, маҡсат һөйләм, рәүеш һөйләм, күләм-дәрәжә һөйләме, сағыштырыу һөйләме, шарт һөйләм, кире һөйләм.

Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар. Күп эйәрсәнле эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре. Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр, уларҙың төп структур-семантик типтары. Теҙемдәр, уларҙың семантик, интонацион, ритмик-мелодик һәм структур үҙенсәлектәре

Сит кеше телмәрен биреү юлдары. Тура телмәр. Ситләтелгән телмәр. Диалог. Полилог. Мәғәнәүи-композицион берәмек булараҡ абзац.

Вопросы для семинаров

Занятие 1.

Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Теҙмә һәм эйәртеүле һүҙбәйләнеш. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәре. Компоненттар араһында аныҡлау, объект һәм хәл мөнәсәбәттәре. Ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү бәйләнештәре. Һүҙбәйләнештәрҙе эйәртеүсе киҫәге ҡайһы һүҙ төркөмөнән булыуға ҡарап төркөмләү. Ябай һәм ҡушма һүҙбәйләнештәр.

Занятие 2.

Ябай һөйләм. Ябай һөйләмдә һүҙ тәртибе. Интонация буйынса һөйләм төрҙәре. Ябай һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары. Ике составлы һөйләмдәр һәм бер составлы, йыйнаҡ һәм тарҡау, тулы һәм кәм һөйләмдәр. Һөйләмдең баш киҫәктәре (предикатив үҙәге). Эйә менән хәбәр: уларҙың мәғәнәһе, бирелеү юлдары. Бер составлы һөйләмдәрҙең структур-семантик төрҙәре. Билдәле эйәле һөйләмдәр. Билдәһеҙ эйәле һөйләмдәр. Дөйөм

эйәле һөйләмдәр. Эйәһеҙ һөйләмдәр. Инфинитив-модаль һөйләмдәр. Атама һөйләмдәр.

Занятие 3.

Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре һәм уларҙың бирелеше. Аныҡлаусы. Тултырыусы, тура һәм ситләтелгән тултырыусы. Өҫтәлмәлек. Хәл. Хәлдәрҙең мәғәнәүи төрҙәре һәм уларҙың бирелеше. Хәл әйтеме.

Занятие 4.

Һөйләмдең тиң киҫәктәре. Тиң киҫәктәрҙең үҙ-ара бәйләнеше; улар эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр.

Занятие 5 - 7.

Һөйләмдең айырымланған киҫәктәре. Айырымланыу тураһында дөйөм төшөнсә. Айырымланыусы киҫәктәрҙең төп функциялары. Айырымланыуҙың төп шарттары. Аныҡлаусыларҙың, өҫтәлмәлектәрҙең, тултырыусыларҙың, хәлдәрҙең айырымланыуы. Хәл әйтеме һәм уның айырымланыуы.

Занятие 8.

Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәр. Инеш һүҙ менән инеш һүҙбәйләнеш. Инеш һөйләм. Өндәш һүҙ. Вокатив һөйләмдәр.

Занятие 9.

Парцелляция. Һөйләмдең баш һәм эйәрсән киҫәктәренең, шулай уҡ эйәрсән һөйләмдәрҙең актуалләшеп килеүе.

Занятие 10.

Ҡушма һөйләм. Ҡушма һөйләм тураһында төшөнсә. Ҡушма һөйләмдең төҙөлөшө, уның предикатив өлөштәренең үҙ-ара бәйләнеү юлдары.

Теҙмә ҡушма һөйләмдәр. Теркәүесле һәм теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик типтары.

Занятие 11 - 12.

Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр. Баш һөйләм менән эйәрсән һөйләм, уларҙың үҙ-ара бәйләнеү юлдары. Мәғәнәһе буйынса эйәрсән һөйләмдәрҙең төрҙәре. Эйә һөйләм. Хәбәр эйәрсән һөйләм. Аныҡлаусы һөйләм. Тултырыусы һөйләм. Хәл һөйләм төрҙәре: ваҡыт һөйләм, урын һөйләм, сәбәп һөйләм, һөҙөмтә һөйләм, маҡсат һөйләм, рәүеш һөйләм, күләм-дәрәжә һөйләме, сағыштырыу һөйләме, шарт һөйләм, кире һөйләм.

Занятие 13.

Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар. Күп эйәрсәнле эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре.

Занятие 14 - 16.

Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр, уларҙың төп структур-семантик типтары. Теҙемдәр, уларҙың семантик, интонацион, ритмик-мелодик һәм структур үҙенсәлектәре

Занятие 17 - 18.

Сит кеше телмәрен биреү юлдары. Тура телмәр. Ситләтелгән телмәр. Диалог. Полилог. Мәғәнәүи-композицион берәмек булараҡ абзац.

Критерии оценки (в баллах):

Количество баллов	Критерии оценивания на вопросы для аудиторной работы
2	При ответе студент демонстрирует свободное владение заявленной проблемой, умение грамотно использовать физический понятийный аппарат в рамках рассматриваемого вопроса, не использует конспект семинарского занятия как план при ответе.
1	При ответе на вопрос студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос.
0	Дан в целом неверный ответ

Задания для контрольной работы

I. «Һүҙбәйләнеш» темаһы буйынса контроль эштәр

I вариант

1. Һөйләмдәге һүҙбәйләнештәрҙе айырып алып, эйәртеүсе һүҙен билдәләгеҙ, һорау ҡуйығыҙ, уларҙың компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ.

Ныязғол Тимерғәленең был һүҙҙәренән тәрән уйға төштө. ҮЖ.Кейекбаев).

2. Һөйкәлеү һәм башҡарылыу һүҙбәйләнештәрен күсереп алып, эйәртеүсе һүҙен билдәләгеҙ, мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Әгәр ҙә листовкаларҙы кемдән алыуығыҙҙы әйтһәгеҙ, суд үлем язаһынан ҡотҡарыр.

3. Бирелгән һүҙҙәрҙе индереп, йәнәшәлек һүҙбәйләнештәре төҙөгөҙ, эйәртеүсе һүҙен күрһәтегеҙ, мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Ҡыуаныу, ваҡиға, оҙаҡ, күрмәгән, ҡапыл, таныш.

4. Түбәндәге һүҙҙәрҙе эйәртеүсе һүҙҙәр итеп, башҡарылыу һүҙбәйләнештәре яһағыҙ, һүҙбәйләнештәрҙең мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Рәхмәт, яҡын, китте, осрашманыҡ, ҙурыраҡ.

II вариант

1. Һөйләмдәге һүҙбәйләнештәрҙе айырып алып, эйәртеүсе һүҙен билдәләгеҙ, һорау ҡуйығыҙ, уларҙың компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ.

Көҙгө эштәр бөткәс, мәҙрәсәгә сит ауылдың шәкерттәре йыйыла башланы. ҮМ.Ғафури).

2. Бирелгән һүҙҙәрҙе эйәртеүсе һүҙ итеп, башҡарылыу һүҙбәйләнештәре яһағыҙ, мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Көттөк, таныш, осраттым, яҡыныраҡ, тырышабыҙ.

3. Һөйкәлеү һүҙбәйләнештәрен яҙып алып, эйәртеүсе һүҙҙәрен күрһәтегеҙ.

Уларҙың гудок тауыштары ошо тылсымлы кистең тынлығын боҙоп ҡуялар.

4. Бирелгән һүҙҙәрҙе индереп, йәнәшәлек һүҙбәйләнештәре төҙөгөҙ, эйәртеүсе киҫәген күрһәтегеҙ, мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Әкрен, тау, Ватаныбыҙ, күңелһеҙ, китәсәк, еткәнсе.

III вариант

1. Һөйләмдәге һүҙбәйләнештәрҙе айырып алып, эйәртеүсе һүҙен билдәләгеҙ, һорау ҡуйығыҙ, уларҙың компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ.

Кескәй геройҙың йөрәге тибеүҙән туҡтаған урында хәҙер ябай обелиск тора.

2. Башҡарылыу һүҙбәйләнештәрен күсереп алып, эйәртеүсе һүҙен билдәләгеҙ, мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Ситтән килгән кешеләрҙе фатирға гел Фатиха әбейгә урынлаштыралар.

3. Түбәндәге һүҙҙәрҙе эйәртеүсе һүҙ итеп, һөйкәлеү һүҙбәйләнештәре төҙөгөҙ.

Ышаныcы, килгәнен, йорто, эргәһендә.

4. Түбәндәге һүҙҙәрҙе индереп, йанәшәлек һүҙбәйләнештәре яһағыҙ, уларҙың мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Китап, эшләһәләр, килделәр, күмәкләп, ошолай, яңылыш, класта.

IV вариант

1. Һөйләмдәге һүҙбәйләнештәрҙе айырып алып, эйәртеүсе һүҙен билдәләгеҙ, һорау ҡуйығыҙ, уларҙың компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ.

Яҙғы көндөң иртәнге йылы ҡояшы дымлы ер өҫтөнә күтәрелгән быуҙарҙан үтә төштө.

2. Һөйкәлеү һүҙбәйләнештәрен яҙып алып, эйәртеүсе һүҙен күрһәтергә.

Халыҡтар дуҫлығының асыҡ миҫалдарын һәр ерҙә осратырға мөмкин.

3. Түбәндәге һүҙҙәрҙе индереп, йәнәшәлек һүҙбәйләнештәре яһағыҙ, уларҙың эйәртеүсе һүҙен күрһәтегеҙ, мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Саф, күп, йүгерҙеләр, уңыш, иҫкесә, кейенеү, урман.

4. Түбәндәге һүҙҙәрҙе эйәртеүсе һүҙҙәр итеп, башҡарылыу һүҙбәйләнештәре яһағыҙ, һүҙбәйләнештәрҙең мәғәнәүи төрөн әйтегеҙ.

Күҙ һалыу, ашығыу, тиҙерәк, алыҫта, сағыштырыу, бергәләшеп, күстәнәс.

II. «Ябай һөйләм» темаһы буйынса контроль эштәр

I вариант

1. Бирелгән һөйләмдәрҙең нисә составлы һәм ниндәй һөйләм икәнлеген әйтегеҙ, баш киҫәктәрен күрһәтегеҙ: *1. Белгәнде эшләт, белмәгәнде өйрәт. 2.Төньяҡҡа ҡараған тәҙрә төбөндә бәләкәй генә өҫтәл. 3. Был хаҡта бөтөнләй онотолған. 4. Мин дә, бөтә көсөмдө һалып, башҡаларҙан ҡалышмаҫҡа тырышам.*

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, уларҙы аңлатығыҙ, һөйләмдәргә тулы синтаксик анализ эшләгеҙ: *1. Аталары быңдай тормошто күрһә һис шикһеҙ хайран ҡалып баш сайҡар ине. 2. Янғантау беҙҙең Башҡортостандағы санаторий тәпәшәк кенә бер тауҙа урынлашҡан.*

3. Һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатығыҙ, уларҙың мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ, эйәртеүсе киҫәген билдәләгеҙ.

Япраҡтарҙа ысыҡ тамсылары ваҡ ҡына ынйы бөртөктәре һымаҡ ялтырайҙар.

4. Хәл әйтеменең ойошторъусы киҫәге ниндәй һүҙҙәрҙән килә һәм ул ҡайҙа тора?
5. Төрлө мәғәнәләге инеш һүҙҙәр менән ике һөйләм яҙығыҙ.

II вариант

1. Бирелгән һөйләмдәрҙең нисә составлы һәм ниндәй һөйләм икәнлеген әйтегеҙ, баш киҫәктәрен күрһәтегеҙ:

1. Декабрҙең беренсе шәп бурандары. 2. Бөтә донъя ишелеп килгән ҡар тулҡынына әйләнде. 3. Исмаһам, юлға маяҡ та ҡаҙап өлгөрмәгәндәр. (Д.Юлтый). *4. Әллә, улым, был эшеңде ташлап, эргәбеҙгә ҡайтаһыңмы?* (Н.Мусин).

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, уларҙы аңлатығыҙ, һөйләмдәргә тулы синтаксик анализ эшләгеҙ: *1. Шәриф һаҡлыҡ менән генә килеп ҡаҙан өҫтөндә ултырған шәмде алды ла тирә-яҡты диҡҡәт менән тыңлай-тыңлай ишеккә йүнәлде.* (З.Биишева).

2. Бөтә тирә-як тауҙар ағастар ҡош-ҡорттар бөтәһе лә ҡояш сығасағын һиҙенгән һымаҡ иркен тын алып ебәрҙеләр. (З.Биишева).

3. Һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатығыҙ, уларҙың мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ, эйәртеүсе киҫәген билдәләгеҙ.

Ул ҡустыһының яурынынан ҡаҡты ла көр тауыш иенән ҡысҡырып көлөп ебәрҙе.

4. Кәм һөйләмдәр бер составлы һөйләмдәрҙән нимәһе менән айырыла?

5. Тарҡау өндәш һүҙ индереп, бер һөйләп яҙығыҙ.

III вариант

1. Бирелгән һөйләмдәрҙең нисә составлы һәм ниндәй һөйләм икәнлеген әйтегеҙ, баш киҫәктәрен күрһәтегеҙ: *1. Был һүҙҙәрҙән барыбыҙға ла күңелле булып китте. 2. Юлдыбайҙа ҙур кәүҙәле кешеләргә булған ҡыҙыҡһыныу бала саҡтан уҡ йәшәп килә. 3. Был турала яңыраҡ хәбәр иткәйнеләр. 4. Нисек тә әмәлен табырға, уларға ярҙам итергә кәрәк бит.* (Н.Мусин).

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, уларҙы аңлатығыҙ, һөйләмдәргә тулы синтаксик анализ эшләгеҙ: *1. Беҙ улар менән иҫәнләшкәс шунда ҡунып китергә булып уларҙың сәй ҡайнатырға яҡҡан уттары эргәһенә йылынырға ултырҙыҡ.* (М.Ғафури). *2. Тәбиғәттәге һәр нәмә ағас бөрөләре ҡар аҫтынан башын ҡалҡытҡан умырзая сәскәләре ҡыйыҡтан тамған тамсылар бөтәһе лә ысын күңелдән шатланған кеүек күренә.* (З.Биишева).

3. Һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатығыҙ, уларҙың мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ, эйәртеүсе киҫәген билдәләгеҙ.

Улар тауҙың биленә бүрәнәнән яһалған бейек бер вышка ултырттылар ҙа ерҙе быраулай башланылар.

4. Инфинитив-модаль һөйләмдәрҙең төп үҙенсәлектәре нимәлә?

5. Әйтелгән фекергә ышанысты, дөрөҫләүҙе белдереүсе инеш һүҙ индереп, бер һөйләм яҙығыҙ. Инеш һүҙҙе күрһәтегеҙ.

IV вариант

1. Бирелгән һөйләмдәрҙең нисә составлы һәм ниндәй һөйләм икәнлеген әйтегеҙ, баш киҫәктәрен күрһәтегеҙ: *1. Тәбиғәтте һаҡлау буйынса бик күп эштәр эшләргә була. 2. Көньяҡ Уралдың матур һәм данлы йылғаларының береһе - Һаҡмар. 3. Биғәнәш участкаһы начальнигын эшенән сығарҙылар. 4. Ете тапҡыр үлсә, бер тапҡыр киҫ.*

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, уларҙы аңлатығыҙ, һөйләмдәргә тулы синтаксик анализ эшләгеҙ: *1. Был араны миңә аҙаҡ ҙурая төшкәс күп тапҡырҙар йәйәү-ялпы урарға тура килде.* (Б.Бикбай). *2. Илғужа кәмәһен әкренәйтә лә тын ҡалып осраған бер нәмәне йылға бормаларын ҡырсынлы утрауҙарҙы һыу аҫтындағы ҙур-ҙур таштарҙы бөтәһен дә ҡарап бара.*

3. Һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатығыҙ, уларҙың мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәрен күрһәтегеҙ, эйәртеүсе киҫәген билдәләгеҙ.

Ул байып барған ҡояштың нурҙарына ҡараштарын текләгән дә онотолоп уйнай.

4.Эйәһеҙ һөйләм менән билдәһеҙ эйәле һөйләм араһында ниндәй айырма бар?

5. Икеләнеүҙе, шикләнеүҙе белдереүсе инеш һүҙ менән бер һөйләм яҙығыҙ.

III. «Эйәртеүле ҡушма һөйләм» темаһы буйынса контроль эштәр

Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе түбәндәге схема буйынса тикшерергә:

а) баш һәм эйәрсән һөйләмдәрҙе билдәләргә, баш һөйләмдән сығып эйәрсән һөйләмгә һорау ҡуйырға, эйәрсән һөйләмдең төрөн әйтергә;

б) эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә бәйләнеү сараларын күрһәтергә Үинтонация, теркәүес, бәйләүес, килеш ялғауы, килеш ялғауы менән бәйләүес, мөнәсәбәттәш һүҙҙәр);

в) эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмдәге ниндәй һүҙҙе Үкиҫәкте) асыҡлауын билдәләргә;

г) баш һәм эйәрсән һөйләмдәрҙең бөтә киҫәктәрен билдәләргә.

I вариант

1. Түбәндәге эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе бирелгән схема буйынса тикшерегеҙ.

1. Ләкин өйгә ремонт барғанлыктан, Емельяновтарҙың ғаиләһе һарайҙа йәшәгән була. 2. Әгәр кеше башка берәүгә шатлык килтерә икән, быны менән ул үҙе лә сикһеҙ шат буласак. 3. Хеҙмәт кешене биҙәй тигән дөйөм хәкикәт бар. 4. Бөтә бәләнең башы шунда: тәнкитте дөрөҫ ҡабул итмәйһең, һүҙ күтәрмәйһең. (Р.Низамов).

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, һөйләмдәрҙе анализлағыҙ.

1. Әҙәбиәт укыусылар музыка яратыусылар өсөн дә был кыҙыклы булыр тип уйлап иҫтә ҡалғандарҙы яҙырға теләнем.(С.Агиш). *2. Бигерәк тә шундай хәлдәр булғылай әйтәйек малсылыкта ул бик һәйбәт ә игенселектә шәп түгел...* (С.Агиш). *3. Ҡыҫкаһы минең кәңәш шул был һөйләшеүҙе бер йылға кисектереп торайыҡ.* (М.Кәрим).

II вариант

1. Түбәндәге эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе бирелгән схема буйынса тикшерегеҙ.

*1. Уны һиңә күрһәтергә тырышыуымдың тағы бер сәбәбе шул: ул егеттә һинең улыңдың ғәҙәттәре бар. (*Һ.Дәүләтшина). 2. *Ул, Сөнәғәттәр киткән яктан күҙен алмай, оҙаҡ ҡарап торҙо.* (Ж.Кейекбаев). 3. *Тик шуныһы йәл: кыҙыл командир оҙаҡ торманы уларҙа, бер көндән һуң отряды менән тағы китеп барҙы.* (Б.Бикбай). 4. *Автобус юлда туҡтап ултырмағанда, өлгөрәһеләре икән.* (Ш.Янбаев).

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, һөйләмдәрҙе анализлағыҙ.

1. Ул һиңә әйтеп китәм тип ике тапкыр волость өйөнә барҙы. (Һ.Дәүләтшина). 2. *Кеше ҡайҙа ғына эшләмәһен һәм ниндәй генә пост алып томаһын уның ҡулына ил байлығы халык байлығы тапшырыла. 3. Ҡасимдың башына ҡапыл ғына бер фекер килде шул мәмерйәгә инергә.* (Н.Мусин).

III вариант

1. Түбәндәге эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе бирелгән схема буйынса тикшерегеҙ.

1. Ерҙән йолкоп алып, уңдырышһыҙ тупракка ташланған үҫемлек йәшәй алмаған һымаҡ, кеше лә йәмғиәттән тыш бәхетле була алмай. (А.Толстой). *2. Эстән берәй төрлө тауыш килмәйме икән тип, аҙырак тыңлап алдылар.* (И.Ғиззәтуллин). *3. Ҡайҙа алдынғы тәжрибәгә таянып эш итәләр, шунда һөҙөмтә лә һәйбәт. 4. Был хәл эште бер аҙ ҡатмарлаштырһа ла, бригадаларҙа эш туҡталманы.*

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, һөйләмдәрҙе анализлағыҙ.

1. *Ул ҡорамалдарҙы бөгөн генә ҡайҙан алырға шуныһын уйлап еткермәгәнһең.* 2. *Беҙгә шуныһы оҡшаны һеҙҙең укыусылар төрлө сараларҙа актив ҡатнашалар. 3. Ағас буйға нык үҫмәһен ә йыуанайып елгә ҡаршы нык торһон өсөн уның сатыр ботаҡтарын бысып ҡуялар.* (Н.Мусин).

IV вариант

1. Түбәндәге эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе бирелгән схема буйынса тикшерегеҙ.

1. Бик һаҡланып эш итергә кәрәк: майға һыу-маҙар ҙа, сүп-сар ҙа эләкмәһен. (Ә.Байрамов). *2. Урман эсенә инеп киткән атаһы күҙҙән юғалғас та, Ғәйзулла алға киткән быҙауҙарын йылға буйына ҡайырҙы.* (Я.Хамматов). *3. Сәскәгә күмелгән уйым-уйым яландары матур булһа ла, тауҙары ҡырыҫ был яктың.* (Н.Мусин). *4. Һәр кеше тәбиғәтте яклауҙа актив ҡатнашҡанда ғына, был закондарҙың көсө буласаҡ.*

2. Тыныш билдәләрен ҡуйығыҙ, һөйләмдәрҙе анализлағыҙ.

1. Һәр кемдең уйын бер нәмә биләй был отряд ниңә килде икән? (Ф.Иҫәнғолов). *2. Намыҫлы кеше буларак халыкка хеҙмәт итегеҙ һеҙгә берҙән – бер теләгем шул.*

(Я.Хамматов). *3. Кешеләрҙең аңлылығы ни тиклем юғары булһа илебеҙҙең ҡеүәтен үҫтереүҙә уларҙың активлығы шул тиклем киңерәк буласаҡ.* (Газетанан).

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания контрольной работы	Количество баллов
Студент выполнил работу без ошибок и недочетов; допустил не более одного недочета	5
Студент выполнил работу полностью, но допустил в ней не более одной негрубой ошибки и одного недочета или не более двух недочетов;	4
Студент правильно выполнил не менее половины работы или допустил: не более двух грубых ошибок; или не более одной грубой и одной негрубой ошибки и одного недочета; или не более двух-трех негрубых ошибок; или одной негрубой ошибки и трех недочетов; или при отсутствии ошибок, но при наличии четырех-пяти недочетов;	3
Студент правильно выполнил менее половины работы	2

Работа при обсуждении вопросов аудиторной работы
Ябай һөйләмдәргә синтаксик анализ эшләү схемаһы

Һөйләмгә тулы характеристика бирергә:

1. Һөйләмдең грамматик нигеҙен билдәләргә.

2. Төҙөлөшө буйынса төрөн әйтергә:

ике составлымы әллә бер составлымы (әгәр бер составлы булһа, уның төрөн күрһәтергә: эйәһеҙ, билдәһеҙ эйәле, билдәле эйәле, дөйөм эйәле, инфинитив-модаль, атама);

йыйнаҡмы әллә тарҡаумы;

тулымы әллә кәмме.

3. Әйтелеү маҡсаты буйынса һөйләмдең төрөн билдәләргә: хәбәр, һорау, бойороу-өндәү әллә тойғо һөйләмме.

4. Һөйләмдең баш киҫәктәрен (эйәһен, хәбәрен) табып, уларҙы асыҡларға:

а) уларҙың һәр береһе ниндәй һорауға яуап бирә;

б) составтары буйынса ниндәй;

в) ниндәй һүҙ төркөмөнән килгәндәр.

5. Эйәрсән киҫәктәрен табып, уларға характеристика бирергә:

а) эйә төркөмөн һәм хәбәр төркөмөн (әгәр һөйләм ике составлы булһа), эйә йәки хәбәр төркөмөн (әгәр һөйләм бер составлы булһа) айырырға;

б) теге йәки был һөйләм киҫәге ниндәй һорауға яуап биреп, һөйләмдең ниндәй киҫәге булып килеүен билдәләргә:

аныҡлаусы (тиң, тиң булмаған аныҡлаусылар);

әгәр тултырыусы икән, тура тултырыусымы, әллә ситләтелгән тултырыусымы икәнен күрһәтергә;

әгәр хәл икән, уның ниндәй хәл (рәүеш, күләм-дәрәжә, ваҡыт, урын, сәбәп, маҡсат, шарт хәлеме, кире хәлме) икәнен асыҡларға;

в) һәр һөйләм киҫәгенең ниндәй һүҙ төркөмөнән килгәнлеген билдәләргә.

6. Тиң киҫәктәрҙең, айырымланған һөйләм киҫәктәренең, айырымланған хәл әйтемдәренең, инеш һүҙҙәрҙең йәки инеш һөйләмдәрҙең, өндәш һүҙҙәрҙең, өҫтәлмәлектәрҙең булыу-булмауын (шулар менән ҡатмарланыуын) билдәләргә.

7. Бөтә урындарҙа ла тыныш билдәләренең ҡуйылышын аңлатырға.

Өлгө: *Күңелемә тауҙай шатлыҡ ҡайтты,*
Тауҙай ҡайғы менән ҡушылып. (Р.Ғарипов).

Телдән тикшереү: Һөйләмдең грамматик нигеҙе – *шатлыҡ ҡайтты, эйәһе – шатлыҡ, нимә?* һорауына яуап бирә, ябай эйә, төп килештәге исемдән килгән;

хәбәре – *ҡайтты, ни эшләне?* һорауына яуап бирә, шаһитлы үткән заман хәбәр һөйкәлешендәге ҡылымдан килгән;

эйә менән хәбәр араһындағы бәйләнеш – ярашыу.

Эйә төркөмө: *тауҙай шатлыҡ;* хәбәр төркөмө: *күңелемә ҡайтты, тауҙай ҡайғы менән ҡушылып.*

Тауҙай – аныҡлаусы, *ниндәй?* һорауына яуап бирә, сифаттан килгән.

Күңелемә – урын хәле, *ҡайҙа?* һорауына яуап бирә, төбәү килештәге исемдән килгән.

Тауҙай ҡайғы менән ҡушылып – айырымланған рәүеш хәл әйтеме, *нисек?* һорауына яуап бирә.

Был – айырымланған хәл әйтеме менән ҡатмарланған һөйләм, ябай, ике составлы, тарҡау, тулы, хәбәр һөйләм.

Ҡушма һөйләмдәргә синтаксик анализ эшләү схемаһы

1. Ҡушма һөйләмдең нисә предикатив өлөштән (ябай һөйләмдән) тороуын асыҡларға һәм уларҙың грамматик нигеҙен (баш киҫәктәрен) билдәләргә.

2. Предикатив өлөштәр араһындағы синтаксик бәйләнеш төрҙәрен асыҡларға (теҙмәме әллә эйәртеүле бәйләнешме).

3. Предикатив өлөштәр араһындағы мәғәнәүи һәм синтаксик бәйләнеш төрөнә ҡарап, ҡушма һөйләмдең тибын (теҙмә ҡушма һөйләм, эйәртеүле ҡушма һөйләм, ҡатмарлы синтаксик конструкция: күп эйәрсәнле эйәртеүле ҡушма һөйләм, ҡатнаш ҡушма һөйләм) билдәләргә.

4. Предикатив өлөштәрҙең үҙ-ара мәғәнә мөнәсәбәтен һәм бәйләнеү юлын билдәләргә:

1) теҙмә ҡушма һөйләм булһа:

– ҡушма һөйләм эсендәге ябай һөйләмдәрҙең йөкмәткеләре буйынса бер-береһенә ниндәй мөнәсәбәттә булыуын әйтергә (һанау, ҡаршы ҡуйыу, ваҡиғаларҙың бер-бер артлы килеүе һ.б.)

– теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмме әллә теркәүесһеҙме (интонация менән генә бәйләнеп килгәнме) икәнен әйтергә; теркәүесле булһа – ниндәй теркәүестәр менән бәйләнгән (йыйыу, ҡаршы ҡуйыу, бүлеү, һығымта яһау теркәүестәре);

2) эйәртеүле ҡушма һөйләм булһа:

– баш һөйләм менән эйәрсән һөйләмде күрһәтергә;

– һорау ҡуйып, эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләргә;

– эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә бәйләнеү сараһын асыҡларға;

– әгәр күп эйәрсәнле эйәртеүле ҡушма һөйләм булһа, үрҙә әйтелгәндәргә өҫтәп, эйәрсән һөйләмдәрҙең тиң йәки тиң булмауын билдәләргә.

5. Ҡушма һөйләм эсендәге һәр һөйләмде (предикатив өлөштө) һөйләм киҫәктәре буйынса тикшерергә, уларҙа тиң киҫәктәрҙең, айырымланған һөйләм киҫәктәренең, инеш һүҙҙәрҙең йәки инеш һөйләмдәрҙең, өндәш һүҙҙәрҙең, өҫтәлмәлектәрҙең булыу-булмауын билдәләргә.

6. Ҡушма һөйләмде төҙөүсе ябай һөйләмдәрҙең бер составлымы әллә ике составлымы икәнлеген күрһәтергә.

7. Тыныш билдәләренең ҡуйылышын аңлатырға.

Өлгө: *Был хәлдең сәбәбе шунда: ваҡ йылғаларҙың яҙмышы хаҡында хәстәрлек юҡ кимәлендә.* ("Йәшлек"тән).

Телдән тикшереү:

Был ҡушма һөйләм ике ябай һөйләмдән тора:

1-се ябай һөйләм: *Был хәлдең сәбәбе шунда.* Грамматик нигеҙе – *сәбәбе* (эйә) *шунда* (хәбәр). Был – баш һөйләм.

2-се ябай һөйләм: *Ваҡ йылғаларҙың яҙмышы хаҡында хәстәрлек юҡ кимәлендә.* Грамматик нигеҙе – *хәстәрлек* (эйә) *юҡ кимәлендә* (ҡушма хәбәр). Был хәбәр эйәрсән һөйләм, баш һөйләмдең хәбәре булған *шунда* һүҙен асыҡлай.

Был – хәбәр эйәрсән һөйләмле эйәртеүле ҡушма һөйләм. Баш һөйләмдең хәбәренән сығып, эйәрсән һөйләмгә *нимәлә?* һорауы бирелә. Хәбәр эйәрсән һөйләм баш һөйләмгә *шунда* яңғыҙ мөнәсәбәтле һүҙ аша бәйләнеп килә, һөйләмдәр араһында ике нөктә ҡуйыла.

(Артабан һәр ябай һөйләмдең һөйләм киҫәктәре күрһәтелә.)

Һөйләмдең схемаһы:

нимәлә?

┌──────↓

[1... *шунда*]: (2)

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания решения расчетных задач	Количество баллов
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 80%;	3
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 60%;	2
В логическом рассуждении и решении нет ошибок, задачи решены не менее 50%;	1
Имеются существенные ошибки в логическом рассуждении и в решении; отсутствует ответ на задание.	0

Решение индивидуального задания по модулям
Синтаксик анализ өсөн һөйләмдәр

1. Мин ни хәтле уны уйламаҫҡа тырышһам, ул шул хәтле ныҡышмалыраҡ рәүештә минең күҙ алдымда баҫып тора. (З.Биишева).

2. Төтөн йотоп, асыу утын йотоп,
Батып тиргә, тояҡ саңына,
Күбекләнгән атта беҙ үтәбеҙ
Байып барған ҡояш яғына. (М.Кәрим).

3. Ул бер нәмәне асыҡ аңланы: забастовка алдан уйлап ойошторолған, уны былай ғына туҡтатыу мөмкин түгел. (Н.Мусин).

4. Тормош йәмен, гүзәллеген таптым,
Һинең йөрәк миндә типкәнгә,

Һүнмәç мөхәббәтең сатҡылары
Юлдарыма нурын һипкәнгә. (Ә.Таһирова).

5. Етәкселек итеү өсөн эште белергә кәрәк – иң ябай хәҡиҡәт бына шул. (“Совет Башҡортостаны”нан).

6. Туҡмалған дивизияның ҡалдығы, төн ҡараңғылығы ҡуйырыу менән, урман һуҡмаҡтары, баçыу юлдары буйлап көнсығышҡа ҡарай юл тотто.(Д.Исламов).

7. Йәйге ал таң балҡып атҡанда,
Тын туғайҙан томан ҡалҡҡанда,
Киттем ил сиктәрен һаҡларға,
Ерҙә тыныслыҡты яҡларға. (М.Кәрим).

8. Яңы дуçтар менән күрешеүҙең
Йылыһы усҡа һеңеп ҡалғанға,
Ышанысым артты замандашҡа,
Ышанысым артты заманға. (Р.Бикбаев).

9. Һиңә, иптәш агроном,
Әйтә - әйтә арыным:
Ҡулың һинең ни әсә,
Шуны бирә Ер-әсә. (Р.Ғарипов).

10. Дивизияны ҡырҡ саҡрымға йәйелдереп, дошманды ҡаршыларға әҙерләнеү Богдановты бик борсоһа ла, ул бөтәһенән элек боевой бойороҡто үтәргә тейеш ине. (Д.Исламов).

11. Сөнәғәт үҙ ихтыяры менән генә ҡайтып китә алманы, сөнки быяла заводы һаман эшләй ине әле, һәм ҡайтыу - ҡайтмау ҙа заводтың йәйгә туктальуы менән бәйләнгәйне. (Ж.Кейекбаев).

12. Унын ише бар тип, башҡаларға
Йөрәгемдән урын бирмәнем;
Йөрәгемде алдап йөрөгәнмен,
Яңғыҙ булған минең йөрәгем. (М.Кәрим).

13. Килгән ҡунағына ҡаршы сығып,
Ябырылған яуҙы ауҙарып,
Яурынына сая ҡош ҡундырып,
Баçып торған Урал тауҙары. (Р.Бикбаев).

14. Тағы килгән яу өçтөнә яуҙар -
Уралынан башҡорт китмәгән,
Илен түгел, хатта телен ташлап,
Европаға табан үтмәгән.
(Р.Ғарипов).

15. Куңеле менән һиҙә ине шул: егеткә ярҙам итергә, иң беренсе, унын үҙ-үҙенә ышаныс тыуҙырырға кәрәк. (Р.Солтангәрәев).

16. Дошман танкыларының был төркөмө сауҡалыҡтағы батарея менән алышҡан арала, икенсе төркөм танкылар, утарҙы һулдан урап, һыртҡа үрмәләй башлағайны, төрлө урынға йәшеренгән туптар уларҙың ҡабырғаларына ут асты. (Д.Исламов).

17. Был турала һүҙ булғаны юҡ, ләкин әсә һиҙенә: егет күңеле елкенә, ҡайҙалыр сит яҡтарға ынтыла. (Н. Ҡотдосов).

18. Таш ҡаланың тынсыу һауалары
Тынын бөрккән саҡта кис ергә,
Тарта күңел шәфәҡ һыу ҡойонған
Йылы йылғаларҙы кисергә. (Р.Бикбаев).

19. Ҡарайым да бөгөн йәш быуынға
Һоҡланыуым тыя алмайым:
Ниндәй зифа буйлы ҡыҙҙар үҫә,
Егеттәрҙең үҫә ҡандайы. (Р. Бикбаев).

20. Аҙаҡ һөйләнеләр: Фазыл егеттәрҙе ойоштороп маташҡан икән, тик ниңәлер ҡыйыулыҡтары етмәгән. (Р.Солтангәрәев).

21. Хужаһы яуап ҡайтармағас, Хөснөтдин, уны маҙаһыҙламайым тип, арба эргәһенәрәк шыуҙы. (Я.Хамматов).

22. Ҡоштар менә алмаҫ бейеклеккә,
Тормош ҡушҡас, осоп мендек беҙ;
Ҡорос иреп аҡҡан ерҙәрҙә лә
Иремәнек, һаман түҙҙек беҙ.(Т.Арслан).

23. Ҡарт Сүбүдәй үҙ тирмәһендә, бөтмәҫ- төкәнмәҫ уйҙарына күмелеп, хәрәкәтһеҙ ултыра, унын берҙән-бер күҙе монголдар үтәсәк киңлектәрҙе, дарьяларҙы байҡай. (Б.Рафиҡов).

24. Беҙ уларҙан айырылғанда, ҡояш яңы ғына сығып килә ине әле; һабан турғайҙары, юғары күтәрелеп, һайрай – һайрай уйнарға тотонғайнылар. (М. Ғафури).

25. Мансур, әле генә икәүһе араһында үпкә һүҙҙәр әйтешеү булмаған төҫлө, Сынтимерҙе ишеккә тиклем эскерһеҙ йылмайыу менән оҙатып ҡалды. (Ш.Янбаев).

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания индивидуального задания	Количество баллов
Студент выполнил 2 задания без ошибок и недочетов; или допустил не более одного недочета	2
Студент правильно выполнил не менее половины работы или допустил: не более двух грубых ошибок; или не более одной грубой и одной негрубой ошибки и одного недочета; или не более двух-трех негрубых ошибок; или одной негрубой ошибки и трех недочетов; или при отсутствии ошибок, но при наличии четырех-пяти недочетов;	1
Студент правильно выполнил не менее половины работы и допустил более двух грубых ошибок.	0

Тестовые задания

1. Өндәш һүҙ эргәһендә тыныш билдәләре дөрөҫ ҡуйылған һөйләмде табығыҙ:
А. Ҡайҙа юл тоттоң әле Әхмәт?
Б. Һау бул йәндәй күргән өләсәйем.
В. Ә һин Хәмит атыңды мен дә хәҙер үк Ташбатҡанға кит.
Г. Йә, Әхмәҙи ағай, иҙәнеңде тигеҙләп алайыҡ.
Д. Егеттәр әйҙәгеҙ булмаһа һыу инеп алайыҡ.

2. *Өлкән сержант, йәғни беҙҙең командир, миңә күҙ төшөрөп алды.* (Ғ. Аллаяров) Был һөйләмдә өтөрҙәрҙең ни өсөн ҡуйылғанын аңлатығыҙ:
А. Өҫтәлмәлекте айырыу өсөн
Б. Өндәш һүҙ эргәһендә
В. Тиң эйәләр эргәһендә
Г. Өтөрҙәр урынында һыҙыҡтар ҡуйылырға тейеш
Д. Инеш һүҙбәйләнеш эргәһендә ҡуйылған

3. *Ҡарағат, бөрлөгән, муйыл, балан – бөтәһе лә бар.* Был һөйләмдә һыҙыҡтың ни өсөн ҡуйылғанын аңлатығыҙ:
А. Дөйөмләштереүсе һүҙ алдында ҡуйылған
Б. Баш һөйләм менән эйәрсән һөйләм араһында ҡуйылған
В. Инеш һүҙҙе айырыу өсөн ҡуйылған
Г. Бер үк һүҙ төркөмөнән килгән эйә менән хәбәр араһында ҡуйылған
Д. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр араһында ҡуйылған

4. *Ямғыр төндә туҡтаған.* Был һөйләмдә ямғыр һүҙе ниндәй һөйләмкиҫәге булып килгән?

А. Эйә	Б. Хәбәр	В. Тултырыусы
Г. Аныҡлаусы	Д. Хәл	

1. Хәбәр һөйләмде күрһәтегеҙ:
а. Ете ҡат үлсә, бер ҡат киҫ.
Б. Ҡайҙа юл тоттоң?
В. Ҡыш көндәре үтеп, яҙ етте.
Г. Тау-таш ярыр ир-азаматтары һыната буламы?
Д. Дан һиңә, дан, Башҡортостаным!

6. *Ул <u>дыуамал</u> һөргөн китә инде.* Аҫтына һыҙылған һүҙ эргәһендә ниндәй тыныш билдәләре ҡуйылырға тейеш?
А. Ике яғынан да һыҙыҡ ҡуйыла
Б. Бер яғынан һыҙыҡ, икенсе яғынан өтөр ҡуйыла
В. Бер ниндәй ҙә тыныш билдәһе ҡуйылмай
Г. Ике яғынан да өтөр ҡуйыла
Д. Башҡа бер тыныш билдәһе ҡуйыла

7. *Бөгөн бик һуңлап торолдо.* Һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ
А. Билдәле эйәле һөйләм
Б. Билдәһеҙ эйәле һөйләм
В. Дөйөм эйәле һөйләм
Г. Эйәһеҙ һөйләм
Д. Атама һөйләм

8. *Кинйәголдар барғанда, өсөнсө смена эштән туктамағайны әле.* Был ниндәй һөйләм?
А. Ябай һөйләм
Б. Эйәртеүле ҡушма һөйләм
В. Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләм
Г. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм
Д. Бер составлы һөйләм

9. Түбәндәге һөйләмдә ниндәй тыныш билдәһе ҡуйырға кәрәк: *Ер йөҙөндә яңынан һуғыш дауылы ҡупмаһын (?) бөтә әсәләрҙең теләге шул.*
А. Өтөр Б. Һыҙыҡ В. Ике нөктә
Г. Нөктәле өтөр Д. Тыныш билдәһе кәрәкмәй

10. Эйәрсән һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ: *Томан таралгас, көн асылды.*
А. Урын һөйләм Б. Ваҡыт һөйләм
В. Рәүеш һөйләм Г. Күләм-дәрәжә һөйләм
Д. Сәбәп һөйләм

11. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдә ябай һөйләмдәр бер-береһе менән нидәй бәйләнештә тора икәнен асыҡлағыҙ: Һөйләшеү араһында берәү бейергә төшөп китә, берәү һыҙҙырып гармунда уйнай, берәү йырлай.
А. Һанап китеү
Б. Ҡаршы ҡуйыу
В. Дөйөмләштереү
Г. Икенсеһенең мәғәнәһен асыҡлау
Д. Икенсеһенең мәғәнәһен тултырыу

12. Эйәрсән һөйләме тултырыусы һөйләм булған вариантты күрһәтегеҙ:
А. Гөлйөҙөмдөң хаты яҙылып бөтөүгә, Хәмдиә килеп инде.
Б. Күңел ни ҡушһа, ҡул шуны башҡара.
В. Матур килде быйыл бал яҙы.
Г. Ат аунаған ерҙә төк ҡала.
Д. Аҙыҡ мул ерҙә ауырыу булмай.

13. Теҙмә ҡушма һөйләмде билдәләгеҙ:
А. Аяҡ аҫты дерелдәп тора, сөнки күтерлек башлана.
Б. Хөрмәт иткән хөрмәт күрер.
В. Урман ҡалын, ағастары бик бейек булғанлыҡтан, юлға ҡояш төшмәй.
Г. Ҡулың оҫта булһын, һүҙең ҡыҫҡа булһын
Д. Ямғыр тымғанда, төн уртаһы еткәйне инде.

14. *Хәмдиә әбей кеше менән һүҙгә килешмәҫ, ғәйбәт һөйләмәҫ, берәүҙе лә тикшермәҫ.* Төҙөлөшө буйынса был ниндәй һөйләм?
А. Йыйнаҡ һөйләм
Б. Кәм һөйләм
В. Ҡушма һөйләм
Г. Тиң киҫәктәр менән ҡатмарландырылған һөйләм
Д. Бер составлы һөйләм

15. *Аҡселән өҫтөндә таң тантана итә, ҡоштар һайраша, аҡһыл күк томан күтәрелә, тотош офоҡ киң ҡыҙыл байраҡ тартҡан һымаҡ алһыуланып яҡтыра бара, иртәнге*

тынлыҡты ярып, тракторҙар эшкә тотона. Был ҡушма һөйләм нисә ябай һөйләмдән төҙөлгән?

А. Ике Б. Өс В. Дүрт

Г. Биш Д. Алты

16. *Өй алдында оҙаҡ ҡына һөйләшеп ултырҙылар.* Аҫтына һыҙылған һүҙҙәр ниндәй һүҙбәйләнеш төрөнә ҡарай?

А. Ярашыу Б. Башҡарылыу

В. Йәнәшәлек Г. Һөйкәлеү

Д. Теҙмә һүҙбәйләнеш

17. *Был донъяла көслө түгел, еңә, балам, түҙемле.* Һөйләмдә эйәне табып, уның ниндәй һүҙ төркөмөнән килеүен билдәләгеҙ:

А. Исем Б. Сифат В. Һан

Г. Ҡылым Д. Алмаш

18. Эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә бәйләнеү сараһын билдәләгеҙ. *Әгәр умарталағы инә ҡорт үлһә, ҡалған ҡорттар теләһә ҡайһы яҡҡа таралып бөтәләр.*

А. Килеш ялғауҙары ярҙамында

Б. Интонация ярҙамында

В. Бәйләүес ярҙамында

Г. Шарт һөйкәлеше ярҙамында

Д. Теркәүес ярҙамында

19. Тиң булмаған аныҡлаусылары булған һөйләмде табығыҙ:

А. Хәбир сажин буйлы, баһадир кәүҙәле, ыласын кеүек ҡыйыу, яҡты ҡарашлы, шат, шаян егет булып үҫте.

Б. Һеҙҙә эре биҙәкле ҡыҙыл тауарҙар күп буғай.

В. Батыр йөрәкле, аҙ һүҙле, сабый күңелле беҙҙең командир ана шунда ул.

Г. Күҙҙең яуын алалар аҡ, һары, ал сәскәләр.

Д. Тәҙрә ҡапҡастары күк, зәңгәр төҫтәргә буялған.

20. Составында инеш һүҙ булған һөйләмде табығыҙ:

А. Һин, Рәжәпов, минән бәхетлерәк - әсәйең бар.

Б. Һинеңсә эшләп ҡарарбыҙ.

В. Был һеҙгә, йәштәргә, ҡарата әйтелмәгән.

Г. Минеңсә, эште бер ҡасан да шикләнеп башларға ярамай.

Д. Мин, ябай һалдат кеше, уға ҡаршы һүҙ таба алмайым.

Критерии оценки (в баллах):

Процент правильных ответов	Количество баллов
85 - 100 %	3
65 - 84%	2
45 - 64%	1
менее 45%	0

Творческие задания

1. Сифат ҡылымдарҙың синтаксик функциялары.
2. Башҡорт мәҡәлдәренең синтаксик үҙенсәлектәре.
3. Сифаттарҙың синтаксик функциялары.
4. Рәүештәрҙең синтаксик функциялары.

5. Телсе-ғалимдар, уларҙың башҡорт тел ғилеменә индергән өлөштәре.
6. Башҡорт теленең синтаксисы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
7. Башҡорт телендә текст мәсьәләләре буйынса хеҙмәттәргә байҡау.

Критерии оценки (в баллах):

Критерии оценивания отчета	Количество баллов
Студент предоставил письменную работу и ответил на все вопросы преподавателя по теме, возможно наличие недочетов	1
Студент не предоставил письменную работу и ответил на все вопросы преподавателя по теме	0

5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины

5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины

Основная литература:

1.Хәҙерге башҡорт теле: филология факультеты студенттары өсөн дәреслек. - Өфө: Китап, 2011.
2.Башҡорт теленең практик курсы: Практик дәрестәр өсөн күнегеүҙәр / төҙөүсеһе Н.А.Ласынова. – Өфө: БДУ, 2009.– 58 б.
3.Башҡорт теленең практик курсы. -Өфө: БДУ, 2002.–51б.
4. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. Башҡорт теле. Ҡушма һөйләм синтаксисы. II том. Өфө, 2002.
5. Сәйетбатталов Ғ.Ғ. Башҡорт теле. Ябай һөйләм синтаксисы. I том. Өфө, 1999.

Дополнительная литература:

6. Кейекбаев Ж.Ғ. Хәҙерге башҡорт теле. - Өфө: БДУ, 2001.
7.Хәҙерге башҡорт теле. Педагогия институтының башланғыс кластар факультеты студенттары өсөн дәреслек. - Өфө: Китап, 1986.- 400 б.
8.Псәнчин В.Ш., Псәнчин Ю.В. Әсә теле. - Өфө, Китап, 2001.
9.Сәйетбатталов Ғ.Ғ. һ.б. Башҡорт теле. Педагогия училищелары өсөн дәреслек. - Өфө, 1997.
10. Ураҡсин З.Ғ. Ҡыҙыҡлы грамматика. - Өфө, 1983.

5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины

1. tel.bashqort.com
2. strbsu.ru›wp-content/uploads/2013/05/pbash.pdf
3. ostaz.ru

6. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине

Наименование специализированных аудиторий, кабинетов, лабораторий	Вид занятий	Наименование оборудования, программного обеспечения
1	2	3
Аудитория 417	Практические занятия	Демонстрационное оборудование: доска, проектор – 1 шт., переносной экран – 1 шт. Специализированная мебель: столы, стулья (26 посадочных мест).

Приложение 1

ФГБОУ ВО «УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»
СИБАЙСКИЙ ИНСТИТУТ (ФИЛИАЛ)
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины СОВРЕМЕННЫЙ БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК (Ч.2) на **7** семестре
(наименование дисциплины)

ОЧНАЯ
форма обучения

Вид работы	Объем дисциплины
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	4/144
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	51,2
лекций	26
практических/ семинарских	24
лабораторных	-
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем) (ФКР)	1.2
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы/курсового проекта	-
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	65,8
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы/курсового проекта	-
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	27

Форма(ы) контроля:
ЭКЗАМЕН - 7 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)			Основная и дополнительная литература, рекомендуемая студентам (номера из списка)	Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ЛК	ПР	СР			
1	2		5	6	7	8	9
1.	Синтаксис. Грамматиканың бер өлөшө булараҡ синтаксис. Төп синтаксик берәмектәр. Синтаксик бәйләнеш типтары.	2		4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
2.	Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәре. *Һүҙбәйләнеш темаһы буйынса котроль эш.*		2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
3.	Һөйләм. Төп синтаксик берәмек булараҡ һөйләм. Һөйләмдең төп билдәләре. Һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары. Ябай һөйләм. Ябай һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары: ике составлы һәм бер составлы, йыйнаҡ һәм тарҡау, тулы һәм кәм һөйләмдәр. Бер составлы һөйләмдәр. Бер составлы һөйләмдәрҙең структур-семантик төрҙәре		2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
4.	Һөйләмдең баш киҫәктәре (предикатив үҙәге). Эйә менән хәбәр: уларҙың мәғәнәһе, бирелеү юлдары.		2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
5.	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре һәм уларҙың бирелеше. Аныҡлаусы. Тултырыусы. Өҫтәлмәлек	2		4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
6.	Хәл. Хәлдәрҙең мәғәнәүи төрҙәре һәм уларҙың бирелеше. Хәл әйтеме.	2		4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты

7.	Һөйләмдең тиң киҫәктәре. Тиң киҫәктәрҙең үҙ-ара бәйләнеше; улар эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр	2		4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
8.	Һөйләмдең айырымланған киҫәктәре. Айырымланыусы киҫәктәрҙең төп функциялары. Айырымланыуҙың төп шарттары.	2		4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
9.	Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр, һүҙбәй-ләнештәр һәм һөйләмдәр. Инеш һүҙ менән инеш һүҙбәйләнеш. Инеш һөйләм. Өндәш һүҙ. Вокатив һөйләмдәр	2	2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
10.	Парцелляция. Һөйләмдең баш һәм эйәрсән киҫәктәренең, шулай уҡ эйәрсән һөйләмдәрҙең актуалләшеп килеүе	2	2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
11.	Ҡушма һөйләм. Ҡушма һөйләмдең төҙөлөшө, уның предикатив өлөштәренең үҙ-ара бәйләнеү юлдары	2	2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
12.	Теҙмә ҡушма һөйләмдәр. Теркәүесле һәм теркәүесheҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик типтары	2	2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
13.	Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр. Баш һөйләм менән эйәрсән һөйләм, уларҙың үҙ-ара бәйләнеү юлдары. Мәғәнәһе буйынса эйәрсән һөйләмдәрҙең төрҙәре.	2	2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
14.	Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар. Күп эйәрсәнле эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр, уларҙың структур-семантик төрҙәре.	2	2	4	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
15.	Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр, уларҙың төп структур-семантик типтары.	2	2	3	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
16.	Теҙемдәр, уларҙың семантик, интонацион, ритмик-мелодик һәм структур үҙенсәлектәре.	2	2	3	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты

17.	Сит кеше телмәрен биреү юлдары. Тура телмәр. Ситләтелгән телмәр. Диалог		2	3,8	1-4	Синтаксический анализ, творческая работа	индивидуальное задание, тесты
	Всего	**26**	**24**	**65,8**			